

מרכז המידע למודיעין ולטרור
המרכז למורשת המודיעין (מל"מ)

22 בדצמבר 2009

איראן, סין ו"המקל" הישראלי פורסם במבט על, גיליון 150, המכון למחקרי ביטחון לאומי

מאת: ד"ר יורם עברון¹

בפגישתם של נשיא ארצות הברית ונשיא סין בחודש שעבר בבייג'ינג, התריע הנשיא אובמה שלא יוכל להמשיך ולבלום עוד זמן רב תקיפה ישראלית באיראן אם לא תחול התקדמות בבלימת פרויקט הגרעין. אזהרה זו נועדה לשכנע את סין בנחיצותן של סנקציות נוספות על איראן, ואף שאין זה ברור אם אכן תשיג את מטרתה היא מעוררת שאלות על האינטרסים הסיניים באיראן ובמזרח התיכון בכללותו, על מקומה של ישראל בתוכם, ועל אמצעי ההשפעה שיש לירושלים ביחס לבייג'ינג.

עד לא מכבר מקובל היה להניח שהאינטרס הסיני במזרח התיכון, וכך גם לגבי איראן, מסתכם בהבטחת אספקתם של מקורות אנרגיה. צמיחתה אדירת המימדים של כלכלת סין יצרה תלות גוברת במקורות אנרגיה מיובאים, ונכון לשנת 2008 היא הפכה ליבואנית הנפט השלישית בגודלה בעולם. מתוך סך כל מקורות הנפט החיצוניים של סין, המזרח התיכון תופס מקום מרכזי וכמחצית מהנפט המיובא מגיע ממנו. נוכח הגידול הצפוי בביקוש הנפט של סין והתדלדלותם החזויה של שדות הנפט במקומות אחרים בעולם, חשיבותו של המזרח התיכון למשק האנרגיה הסיני צפויה לגדול עוד יותר. מצב זה יכול להסביר את האינטרס הסיני בטיפוח יחסים עם יצרניות הנפט העיקריות במזרח התיכון, וכן את חששה מכל מהלך שיערער את יציבות פוליטית והצבאית של האזור.

אף על פי כן, חשש זה אין בו כדי להסביר לבדו את התעקשותה של סין להגן על איראן מפני הקשחת הצעדים הבינלאומיים נגדה, שכן כפי שדווח דחתה סין הצעה סעודית לספק לה במחיר זול את כל צורכי הנפט שלה כתחליף לנפט האיראני במקרה הצורך. אם רק הנפט היה עומד בראש מענייה של סין, אזי אחת היא לה אם מקור הנפט הוא איראן או ערב הסעודית.

¹ ד"ר יורם עברון הוא מרצה בחוג ללימודי אסיה באוניברסיטת חיפה.

לפיכך יש לבחון אינטרסים נוספים שיש לסין באיראן ובאזור, ובאופן כללי ניתן למנות ארבעה כאלו. הראשון הוא ביסוס מעמדה הבינלאומי כמעצמה המציעה סדר יום ומערכת ערכים חלופיים לאלה של ארצות הברית. כחלק מכך, סין מנסה לרכוש את אהדתן של המדינות המתפתחות, אשר רבות מהן נתונות ללחץ אמריקאי לשנות את התנהלותן הפנימית והחיצונית, וזאת על ידי הבעת התנגדות להתערבות חיצונית בענייניהן הפנימיים.. מבחינה זו, הסכמה סינית להטלת סנקציות על איראן כמוה ככניעה לסדר-היום האמריקאי ונטישת בנות-בריתה הפוטנציאליות.

שנית, כחלק ממאמצייה לגוון את מקורות אספקת האנרגיה שלה, סין משקיעה מיליארדי דולרים בפיתוח תשתיות נפט במדינות שונות בתמורה לאספקה עתידית מובטחת של מכסות נפט גדולות. השקעות מסוג זה ביצעה סין גם באיראן, ולפיכך יש לה עניין בהמשך יחסים טובים עם המשטר האיראני שחתום על החוזים עימה.

שלישית, נוכח תחזיותיה שתלותה בנפט המזרח-תיכוני תלך ותגדל ולאור שאיפותיה להגדיל את השפעתה הפוליטית הבינלאומית, סין מבינה שלא תוכל להימנע מהגברת מעורבותה במזרח התיכון. ואכן, על אף העובדה שסין נטתה (וככל הנראה עדיין נוטה) לראות במזרח התיכון "בית קברות למעצמות", נראה שבשנים האחרונות היא מגוונת ומהדקת את קשריה באזור: היא מהדקת את יחסיה הדיפלומטיים עם השליטים השונים, מגדילה את השקעותיה הכלכליות וקשריה המסחריים עם מדינות האזור, וישנם סימנים שהיא מהדקת את קשריה הצבאיים עם מדינות שונות, בכללן איראן. מעורבותה הגוברת באזור עשויה להציב אותה בעתיד הלא רחוק בחזית מול ארצות הברית, ולפיכך מוטב לה שלא להצטייר כמי שנכנעת לתכתיביה.

עניין זה מוביל לאינטרס רביעי של סין באזור, והוא החלשת הנוכחות הצבאית האמריקאית. אחד החששות שמבטאים גורמים סיניים בקביעות הוא שליטה אמריקאית דה-פקטו על מקורות וערוצי אספקת האנרגיה העולמיים באופן שיאפשר לארצות הברית לחסום את יצוא הנפט והגז לסין במצב בו יקלעו יחסיהן למשבר חמור. בהקשר זה, ביסוס נוכחותה הצבאית של ארצות הברית במזרח אסיה (המפרץ הפרסי, פקיסטן, אפגניסטן) נתפס בסין כאיום מפורש על האינטרסים שלה, ויש לה עניין לבלום זאת ככל האפשר. מזווית מבט זו, הותרת איראן מחוץ למעגל ההשפעה והנוכחות הצבאית האמריקאית משרתת היטב את סין. מעבר לכך, אם יגיע היום וארצות הברית תפנה את כוחותיה מאפגניסטן – כפי שסין הייתה רוצה – אזי יפתח לסין ערוץ יבשתי ישיר למפרץ הפרסי.

מכלול סיבות זה מסביר היטב את התנגדותה של סין להטלת סנקציות בינלאומיות – בהובלת ארצות הברית – על איראן, אך בה בעת ניתן להסיק מתוכו שהתקפה צבאית על איראן תפגע באינטרסים הסיניים אף יותר. לא רק שהתקפה מעין זו תגרום זעזוע, לטווח הקצר לפחות, לשוק הנפט העולמי, אלא היא אף תציג את אומלת ידה של סין בפני מדינות האזור והעולם כולו בכל הקשור לקביעת מהלכים בינלאומיים. היא גם תסכן את השקעותיה באיראן והיא אף עלולה להסתיים בהצבת כוחות אמריקאיים – באופן כזה או אחר – בתחומי איראן.

לאור זאת, ה"מקל" הישראלי בו נפנף הנשיא אובמה אכן רלוונטי, זאת בתנאי שסין תשתכנע שישראל נחושה דיה לבצע מהלך כזה ושארצות הברית אכן תאפשר לה לפעול. כמדינה המורגלת מזה דורות רבים בתהליכים דיפלומטיים מורכבים, סביר להניח שיידרשו מהלכים שונים כדי לשכנע אותה בכך. בכל אופן, תהיה השפעתו של האיום אשר תהיה, עצם השמעתו מחייבת התייחסות לנקודה נוספת: מקומה של ישראל במכלול האינטרסים הסיניים. למעט תקופה קצרה בהיסטוריה של שתי המדינות, בה נראה היה שקשריהן הצבאיים ומהלכיה של ישראל בושינגטון מעניקים לירושלים יכולת השפעה כלשהי על בייג'ינג, יחסה של סין לישראל נקבע תמיד על-פי שיקולים בינלאומיים רחבים יותר. הסיבה לכך היא, שככל הנראה אין בידי ישראל נכסים משמעותיים דיים עבור סין, ובפרט כאלה שיכולים להטות את הכף אל מול נכסי הנפט של העולם המוסלמי. לאור זאת, יתכן שהנשיא אובמה עשה לישראל שירות חשוב בכך שהצביע בפניה על הדרך היעילה ביותר להגיע לליבה של בייג'ינג – זאת בעת הקריטית בה פועלת סין להגביר את השפעתה באזור: במקום להתמקד באיתור נכסים ואינטרסים משותפים באמצעותם ניתן אולי יהיה להשפיע מדיניותה של סין, על ישראל להשקיע מאמצים גדולים יותר בהבנת מכלול האינטרסים המורכב של סין ודרכי התנהלותה – ועל בסיס הבנה זו לאתר דרכים ישירות ועקיפות להשפיע על פעולותיה.